

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎี

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ

ความเข้มข้นของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ มีตั้งแต่ระดับการทำข้อตกลงทางการค้าที่ให้สิทธิพิเศษเล็ก ๆ น้อย ๆ แก่ประเทศสมาชิก ไปจนถึงระดับที่มีการรวมตัวกันอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งการรวมกลุ่มที่มีความเข้มข้นในแต่ละระดับก็จะมีชื่อเรียกต่างกันได้แก่ กลุ่มสิทธิพิเศษทางการค้า (preferential trading club) เขตการค้าเสรี (free trade area) สหภาพศุลกากร (customs union) ตลาดร่วม (common market) และสหภาพเศรษฐกิจ (economic union) (Chacchaliades อ้างถึงใน วิรัช ธเนศวร, 2542)

กลุ่มสิทธิพิเศษทางการค้า ประกอบด้วย กลุ่มประเทศที่รวมตัวกันเพื่อลดภาษีการนำเข้าของสินค้าต่าง ๆ ให้ซึ่งกันและกัน ยกเว้นสินค้าประเภททุน แต่ประเทศสมาชิกยังคงเก็บภาษีในอัตราเดิมต่อประเทศนอกกลุ่ม ทั้งนี้การรวมกลุ่มในลักษณะนี้ยังมีปัญหาถ้าประเทศในกลุ่มสมาชิกไม่เก็บภาษีจากประเทศนอกกลุ่มสมาชิกในอัตราที่เท่ากัน สินค้าอาจจะผ่านเข้ามายังประเทศในกลุ่ม โดยผ่านประเทศที่เก็บภาษีในอัตราต่ำ

เขตการค้าเสรี ประกอบด้วย กลุ่มประเทศที่ยกเลิกภาษีศุลกากรซึ่งกันและกัน แต่ยังคงเก็บสำหรับประเทศที่ไม่เป็นสมาชิก เขตการค้าเสรีมีจุดมุ่งหมายที่จะให้การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประเทศสมาชิกเป็นไปอย่างเสรี แต่ปัญหาอาจจะเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกับกลุ่มสิทธิพิเศษทางการค้า สินค้าจากประเทศที่ไม่เป็นสมาชิกอาจเข้ามาทางประเทศที่เก็บภาษีต่ำที่สุด

สหภาพศุลกากร ประกอบด้วย ประเทศสมาชิกที่เก็บภาษีศุลกากรจากภายนอกเท่ากันหมด และอนุญาตให้สินค้าภายในกลุ่มสมาชิกแลกเปลี่ยนกันได้อย่างเสรี

ตลาดร่วม ประกอบด้วย ประเทศสมาชิกที่อนุญาตให้สินค้าแลกเปลี่ยนได้โดยเสรีแล้ว ยังให้ปัจจัยการผลิตโยกย้ายได้โดยเสรีด้วย

สหภาพเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ประเทศที่รวมกันเป็นตลาดร่วมและดำเนินนโยบายทางการเงิน การคลัง รวมถึงนโยบายเศรษฐกิจสังคมนวมกันด้วย

ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศกับการจัดตั้งเขตการค้าเสรี

การศึกษาในหมวดทฤษฎีเก่า (old theory approach) การศึกษาในหมวด “ทฤษฎีแบบเก่า” นี้เป็นการนำทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศแบบเก่า (old international trade theory) มาอธิบายผลกระทบของประเทศสมาชิกแต่ละประเทศเมื่อมีการรวมกลุ่มการค้า โดยทฤษฎีดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมาเป็นระยะเวลานาน และถูกใช้เพื่ออธิบายถึง “ผลได้และผลเสีย” รวมถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ เมื่อมีการเปิดเขตการค้าเสรีต่อกันในระดับภูมิภาค ซึ่งภายหลังทฤษฎีดังกล่าวนี้ถูกเรียกว่า “ทฤษฎีสหภาพศุลกากร” (theory of customs union) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายว่าผลกระทบของการรวมกลุ่มการค้าโดยทั่วไปนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศสมาชิกอย่างไร โดยข้อแตกต่างนั้นสามารถที่จะสรุปได้ 4 ประการ ดังนี้ (Viner & Meade อ้างถึงใน พิริยะผลพิรุฬห์, ม.ป.ป.)

ประการแรก ประโยชน์ที่ประเทศสมาชิกจะได้รับจากเขตการค้าเสรีนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างของระดับปัจจัยการผลิต (factors endowment) ของแต่ละประเทศ ซึ่งความแตกต่างนั้นส่งผลให้แต่ละประเทศเลือกที่จะผลิตสินค้าตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (comparative advantage) ที่แท้จริงของแต่ละประเทศ ตัวอย่างเช่น ประเทศไทยมีแรงงานมากเมื่อเปรียบเทียบกับทุนที่ใช้เป็นปัจจัยในการผลิต ประเทศไทยจึงควรใช้ความชำนาญเฉพาะด้านนี้ (specialization) ในการเน้นการผลิตสินค้าที่มีลักษณะของการใช้แรงงานเข้มข้น (labor intensity) เพื่อใช้บริโภคและส่งออกเพื่อแลกเปลี่ยนกับการนำเข้าสินค้าที่มีลักษณะของการใช้ทุนเข้มข้น (capital intensity) ที่ประเทศไทยมีความสามารถในการผลิตน้อยกว่าประเทศคู่ค้า ทฤษฎีที่ใช้อธิบายผลกระทบดังกล่าวคือ ทฤษฎี Heckscher-Ohlin (H-O) ซึ่งอธิบายว่า ประเทศจะได้รับผลประโยชน์จากเขตการค้าเสรีจากการที่ประเทศนั้นเน้นการผลิตในสินค้าที่ตนมีความได้เปรียบโดย

เปรียบเทียบมากกว่าอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งจะส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้ของปัจจัยการผลิตที่ประเทศเหล่านั้นมีความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบมากกว่า รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มสวัสดิการจากการค้า (gains from trade) ของประเทศคู่ค้าทั้งสองประเทศนั้นด้วย

ประการที่สอง สืบเนื่องจากประการแรกที่มีการผลิตเฉพาะด้าน โดยการขยายการผลิตดังกล่าวจะทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อผู้ผลิตจากการประหยัดต่อขนาด (economies of scale) ซึ่งส่งผลให้ประเทศสมาชิกนั้นได้รับความได้เปรียบทางด้านต้นทุนในสินค้าที่ตนมีความชำนาญในการผลิตมากขึ้น (gains from specialization)

ประการที่สาม นอกจากประเทศสมาชิกจะได้รับผลประโยชน์จากการผลิตเฉพาะด้านที่ชำนาญรวมถึงการประหยัดต่อขนาดแล้ว ประเทศสมาชิกในกลุ่มจะต้องประสบกับการแข่งขันทางการค้าที่สูงขึ้นด้วย ซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้ประกอบการต้องปรับตัวให้พร้อมกับการแข่งขันที่สูงขึ้น เช่น การสร้างมูลค่าเพิ่มในตัวสินค้า (value-added) หรือการปรับปรุงคุณภาพการผลิตอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สินค้าของตนเป็นที่ยอมรับในตลาดโลก

ประการสุดท้าย เขตการค้าเสรีจะส่งผลที่แตกต่างกันต่อดุลการค้าของแต่ละประเทศ ขึ้นอยู่กับระดับภาษีศุลกากรที่ได้ทำการตกลงกันในกลุ่ม รวมถึงระดับภาษีที่เก็บกับประเทศนอกกลุ่ม โดยถ้าภาษีศุลกากรมีการปรับตัวลดลงมาก ย่อมส่งผลสูงต่อการเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าของประเทศที่ทำการตกลงนั้นมากเช่นกัน

โดยทั่วไปแล้ว การศึกษาในหมวดทฤษฎีเก่าโดยทั่วไปจะใช้สำหรับอธิบายถึงผลกระทบที่ประเทศสมาชิกในกลุ่มจะได้รับจากการเปิดเขตการค้าเสรี โดยผลกระทบประการแรกเกิดจากการที่ “ปริมาณการค้าภายในกลุ่มเพิ่มขึ้น” (trade creation) จากการที่ระดับภาษีศุลกากรที่เก็บกับประเทศสมาชิกลดลง ในขณะที่ผลกระทบประการที่สองเกิดขึ้นจากการ “บิดเบือนทางการค้า” (trade diversion) เมื่อการค้ากับประเทศนอกกลุ่มลดลงโดยมีการค้ากับประเทศในกลุ่มมาทดแทน ทั้งที่ราคาสินค้าจากประเทศนอกกลุ่มอาจมีราคาต่ำกว่าราคาสินค้าของประเทศในกลุ่ม และผลกระทบประการสุดท้ายมาจากการที่ราคาที่ส่งออกและนำเข้าเปลี่ยนแปลงไปตาม “รูปแบบของการค้า” (terms of trade effect) ซึ่งประเทศสมาชิกจะได้ประโยชน์จากรูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้า โดยถ้าราคาสินค้าที่นำเข้าจากประเทศสมาชิกอื่น ๆ ภายในกลุ่มถูกลงจากการลดลงของภาษีเมื่อเปรียบเทียบกับราคาสินค้าของประเทศนอกกลุ่ม

ประเทศที่นำเข้าก็จะได้รับประโยชน์จากรูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในขณะเดียวกัน ประเทศสมาชิกอาจเสียผลประโยชน์จากรูปแบบการค้าได้ ถ้าราคานำเข้าที่ลดภาษีแล้ว ยังคงสูงกว่าราคาของประเทศนอกกลุ่มเปรียบเทียบกับราคาส่งออก ซึ่งการเสียผลประโยชน์ ในกรณีของผลกระทบจากอัตราการค้านี้สามารถเกิดขึ้นได้จากการจัดตั้งเขตการค้าเสรี ในรูปแบบที่ “มีขนาดเล็ก” (small union model) และยังทำให้ประเทศสมาชิคนั้น เสียรายได้จากการจัดเก็บภาษีศุลกากรอีกด้วย

การศึกษาในหมวดทฤษฎีใหม่ (new theory approach) ทฤษฎีการค้าแบบใหม่นี้ ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมจากทฤษฎีแบบเก่าซึ่งยังมีข้อจำกัด โดยเป็นการศึกษาผลกระทบ ของการจัดตั้งเขตการค้าเสรีในลักษณะของแบบจำลองพลวัต (dynamic model) แทนที่จะเป็นในลักษณะของแบบจำลองคงที่ (static model) ดังเช่นทฤษฎีแบบเก่า เนื่องจาก ผลกระทบทางด้านสวัสดิการต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องใช้ระยะเวลาในการปรับตัว นอกจากนี้ ตลาดของสินค้าแต่ละประเภทน่าจะมีแนวโน้มที่จะเป็น “ตลาดที่มีการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์” (imperfectly competitive market) มากกว่า เนื่องจาก อุตสาหกรรมที่มีการค้าขายระหว่างประเทศควรจะเป็นอุตสาหกรรมที่มีกำลังการผลิต และมีการประหยัดต่อขนาดมากในระดับหนึ่ง ดังนั้นสภาพตลาดที่มีการแข่งขันอย่างไม่สมบูรณ์จึงแสดงถึงการผลิตสินค้าที่มีลักษณะแตกต่างกัน (differentiated goods) โดยทฤษฎีสามารถใช้ในการอธิบายถึงการรวมกลุ่มการค้าภูมิภาคนิยมแบบใหม่ (new regionalism) ได้มากกว่าทฤษฎีแบบเก่าและสามารถอธิบายผลกระทบของการเปิดเขต การค้าเสรีได้ในระดับที่ลึกยิ่งขึ้น (Burfisher, Robinson, & Thierfelder อ้างถึงใน พิริยะ ผลพิรุฬห์, ม.ป.ป.)

ทฤษฎีแบบใหม่นี้ได้พยายามที่จะอธิบายผลกระทบของการเปิดเขตการค้าเสรีใน การที่จะตอบสนองต่อโลกของความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น เช่น การพยายามที่จะเชื่อมโยง ผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศต่อการเพิ่มขึ้นของผลผลิต (trade productivity link) ในรูปแบบของทฤษฎีการเจริญเติบโตแบบใหม่ (new growth theory) ตามหลักของ วิชาเศรษฐศาสตร์มหภาคกระแสหลัก โดยทฤษฎีได้กล่าวไว้ว่า ผลผลิตที่ได้จากเปิดเขต การค้าเสรีระหว่างประเทศสมาชิคนั้นได้รับผลประโยชน์จากการลงทุนทางตรงโดยเฉพาะ จากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่ประเทศสมาชิกที่กำลังพัฒนา ซึ่งการลงทุนทางตรง

ดังกล่าวได้ทำให้เกิดการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศที่เป็นผู้รับเทคโนโลยีนั้น นอกจากนี้ ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นยังมาจากการที่ระดับ “ความได้เปรียบจากความสามารถในการแข่งขัน” (competitive advantage) สูงขึ้นอีกด้วย ซึ่งความสามารถในการแข่งขันนี้ส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้ผลิตได้มีการ “เรียนรู้จากการปฏิบัติ” (learning by doing) ด้วย อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาในรูปแบบของทฤษฎีแน่ชัดว่า การเพิ่มขึ้นของการลงทุนทางตรงจะส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นนั้นจะสามารถทำให้ประเทศได้รับประโยชน์จากการเปิดเสรีการค้าจริงหรือไม่

นอกจากการศึกษาถึงผลกระทบทางด้านผลผลิตที่เพิ่มขึ้นแล้ว ทฤษฎีเขตการค้าเสรีแบบใหม่นี้ยังได้เชื่อมโยงถึงภาวะแข่งขันในตลาดที่มีลักษณะการแข่งขันแบบไม่สมบูรณ์ (imperfect competition) โดยเริ่มใช้ควบคู่ไปกับทฤษฎีองค์การอุตสาหกรรม (industrial organization theory) โดยทั่วไปตลาดแข่งขันแบบไม่สมบูรณ์นี้จะอยู่ในรูปแบบของ “ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด” (monopolistic competition market) และ “ตลาดผู้ขายน้อยราย” (oligopoly market) มากกว่า ซึ่งตามแนวความคิดทฤษฎีการค้าแบบใหม่ได้อธิบายว่า ประเทศสมาชิกภายในกลุ่มสามารถสร้างการค้าระหว่างกันได้ ถึงแม้ว่าสินค้าที่ค้าขายระหว่างกันจะเป็นสินค้าในอุตสาหกรรมเดียวกัน (intra-industry trade) เนื่องจากสินค้าในหมวดอุตสาหกรรมเดียวกันนี้อาจจะมีความแตกต่างในตัวของสินค้าเอง (differentiated products) โดยที่ความแตกต่างจะเป็นการสร้างความต้องการในการบริโภคที่ต่างกันไป ดังนั้นทฤษฎีเขตการค้าเสรีแบบใหม่ได้ศึกษาผลกระทบในแต่ละตลาดที่แตกต่างกันรวมถึงในแต่ละสินค้าที่แตกต่างกัน ซึ่งการเปิดเขตการค้าเสรีจะส่งผลต่อประเทศสมาชิกในมิติของการบริโภคสินค้าที่มี “ความหลากหลาย” มากยิ่งขึ้น (gains from variety)

ดังนั้น จากทฤษฎีการค้าแบบใหม่ว่าด้วยเรื่องตลาดแข่งขันแบบไม่สมบูรณ์และความแตกต่างของสินค้า ได้ชี้นำกลยุทธ์สำหรับการเปิดเขตการค้าเสรีไว้ว่า หากประเทศต้องการจะได้ประโยชน์จากการรวมกลุ่มและเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน สาขาที่ตกลงเปิดเสรีในกลุ่มต้องมีความครอบคลุมมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้หากสาขาที่อยู่ในความตกลงมีน้อย จะส่งผลทำให้การปกป้องผู้ผลิตจะยังมีอยู่ในระดับที่สูง โดยการดำเนินนโยบายการค้าเสรีต่อไปนั้นจะทำให้ยาก การเน้นผลิตสินค้าที่มีความหลากหลาย

ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างการค้าในลักษณะของการค้าในอุตสาหกรรมเดียวกัน (intra-industry trade) สูงขึ้นด้วย

ท้ายที่สุด ทฤษฎีการค้าแบบใหม่นี้ได้อธิบายถึง “แหล่งที่ตั้ง” เป็นสำคัญ ซึ่ง “ทฤษฎีแหล่งที่ตั้ง” (location theory) นี้ได้ระบุว่า การผลิตควรที่จะตั้งอยู่ ณ ที่ซึ่งรายจ่ายขนส่งรวมอยู่ในระดับต่ำที่สุด (ไม่ว่าจะเป็นค่าขนส่งวัตถุดิบหรือค่าขนส่งสินค้าไปสู่ลูกค้า) ทฤษฎีแหล่งที่ตั้งดังกล่าวอธิบายว่าประเทศจะได้ประโยชน์จากการเปิดเขตการค้าเสรีกับประเทศในกลุ่มที่มีต้นทุนค่าขนส่งสินค้าต่อกันถูกกว่าเทียบกับอีกประเทศหนึ่งที่จะได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าถ้าประเทศนั้นมีต้นทุนค่าขนส่งสูงกว่า ซึ่งโดยตามทฤษฎีต้นทุนค่าขนส่งจะถูกกลืนเมื่อแหล่งที่ตั้งของประเทศอยู่ในภูมิภาคเดียวกันหรืออยู่อาณาบริเวณที่ใกล้เคียงกัน (Burfisher, Robinson, & Thierfelder อ้างถึงใน พิริยะ ผลพิรุฬห์, ม.ป.ป.)

การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share analysis--CMS)

แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS) ตามแนวคิดของ Leamer and Stern (1970, pp. 171-182) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงมูลค่าการส่งออกในช่วงเวลาหนึ่งว่า มีสาเหตุมาจากปัจจัยใดบ้าง โดยแบบจำลองนี้มีหลักการวิเคราะห์คือการพิจารณาผลของการส่งออกของประเทศใดประเทศหนึ่ง เมื่อสมมติให้ประเทศดังกล่าวสามารถรักษาสัดส่วนแบ่งตลาดโลกไว้ในระดับเดิม ดังนั้น หากการส่งออกในปีนี้เพิ่มขึ้นจากปีก่อน ในอัตราเท่ากับการขยายตัวการส่งออกโลกโดยเฉลี่ย ซึ่งคำนวณจากการนำอัตราการขยายตัวของโลกโดยเฉลี่ย คูณกับมูลค่าการส่งออกในปีก่อนของประเทศที่ศึกษา ค่าที่ได้จะแสดงถึงมูลค่าส่วนเพิ่มของการส่งออกที่ควรจะเป็น (constant share norm) ของปีนี้ หากยังคงสามารถรักษาสัดส่วนแบ่งตลาดไว้ได้ ซึ่งอัตราการขยายตัวในส่วนนี้จะเป็นผลจากการขยายตัวของตลาดโลก (world trade effect)

แต่เมื่อพิจารณาการขยายตัวของการส่งออกจริง (actual export growth) ของประเทศที่ศึกษา ไม่จำเป็นต้องเท่ากับการขยายตัวของการส่งออกของโลก ดังนั้น ส่วนต่างที่เกิดขึ้นสามารถแยกแยะได้ว่าเป็นผลอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ คือ ผลจากการแข่งขัน (competitiveness effect) ผลจากส่วนประกอบของสินค้า

(commodity-composition effect) หรือผลจากการกระจายตลาด (market distribution effect)

การวิเคราะห์โดยใช้วิธี CMS สามารถระบุถึงสัดส่วนขององค์ประกอบของการขยายตัวของการส่งออกได้ โดยมีวิธีการแยกแยะองค์ประกอบของการขยายตัวของการส่งออกดังนี้

สมมติว่าในตลาดนำเข้าแห่งหนึ่ง ได้นำเข้าสินค้าจากประเทศผู้ส่งออก 2 ประเทศ ดังนั้นอุปสงค์ต่อสินค้านำเข้าสามารถเขียนได้ว่า

$$\frac{q_1}{q_2} = f\left(\frac{P_1}{P_2}\right) \quad \dots(1)$$

โดยที่ q_i และ p_i แสดงปริมาณและราคาสินค้าส่งออกของประเทศ i ต่อมา นำ $\frac{P_1}{P_2}$

คูณทั้ง 2 ข้างในสมการที่ (1) จะได้

$$\frac{P_1 q_1}{P_2 q_2} = \frac{P_1}{P_2} \times f\left(\frac{P_1}{P_2}\right) \quad \dots(2)$$

หากพิจารณาในกรณีที่มีประเทศผู้ส่งออกเพียง 2 ประเทศ ส่วนแบ่งตลาดของประเทศที่ 1 ในตลาดแห่งนี้ เขียนได้เป็น

$$\frac{P_1 q_1}{P_1 q_1 + P_2 q_2} = 1 + \left(\frac{P_2 q_2}{P_1 q_1}\right)^{-1} \quad \dots(3)$$

จากสมการที่ (2) หากค่า $p_2 q_2$ และแทนค่าทางด้านขวาของสมการที่ (3) จะได้

$$= 1 + \left(\frac{P_2}{P_1 \cdot f(P_1 / P_2)}\right)^{-1}$$

$$= \left[\left(1 + \frac{P_1 \cdot f(P_1/P_2)}{P_2} \right)^{-1} \right]^{-1} = g \left(\frac{P_1}{P_2} \right) \quad \dots(4)$$

จากความสัมพันธ์นี้จะพบว่า ส่วนแบ่งตลาดของประเทศที่ 1 ขึ้นอยู่กับราคาเปรียบเทียบ กล่าวคือ หากสัดส่วน $\frac{P_1}{P_2}$ เปลี่ยนแปลง ก็จะทำให้ส่วนแบ่งตลาดเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในการพิจารณาผลของความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness effect) ของการส่งออก จะดูจากความแตกต่างระหว่างมูลค่าส่งออกที่เพิ่มขึ้นจริงกับมูลค่าส่วนเพิ่มของการส่งออกที่ควรจะเป็น ถ้าส่วนต่างนี้มีค่าเป็นลบ แสดงว่าประเทศผู้ส่งออกไม่สามารถรักษาส่วนแบ่งการค้าในตลาดโลกไว้ได้ กล่าวคือ สูญเสียความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งอาจเป็นเพราะสินค้าส่งออกมีราคาแพงกว่าประเทศคู่แข่ง

โดยทั่วไป การศึกษาส่วนเปลี่ยนแปลงการส่งออกของประเทศหนึ่ง จะมีการพิจารณามูลค่าการส่งออกใน 2 ช่วงเวลา ที่ต้องการศึกษา ซึ่งได้กำหนดนิยามของตัวแปรต่าง ๆ ดังนี้

V_i = มูลค่าการส่งออกสินค้า i ไปยังทุกตลาดของประเทศ A ในปีที่ 1

V'_i = มูลค่าการส่งออกสินค้า i ไปยังทุกตลาดของประเทศ A ในปีที่ 2

V_j = มูลค่าการส่งออกทุกสินค้าจากประเทศ A ไปยังประเทศ j ในปีที่ 1

V'_j = มูลค่าการส่งออกทุกสินค้าจากประเทศ A ไปยังประเทศ j ในปีที่ 2

V_{ij} = มูลค่าการส่งออกสินค้า i ของประเทศ A ไปยังประเทศ j ในปีที่ 1

r = อัตราการขยายตัวของการส่งออกโดยรวมของโลกจากปีที่ 1 ถึงปีที่ 2

r_i = อัตราการขยายตัวของการส่งออกโลกในสินค้า i จากปีที่ 1 ถึงปีที่ 2

r_{ij} = อัตราการขยายตัวของการส่งออกโลกในสินค้า i ไปประเทศ j จากปีที่ 1

ถึงปีที่ 2 หรืออาจกล่าวได้ว่า r_{ij} เป็นอัตราการนำเข้าสินค้า i (จากประเทศผู้ส่งออกต่าง ๆ ของประเทศ j ในช่วงปีที่ 1 ถึงปีที่ 2

จากนิยามข้างต้น ในการพิจารณาทุกสินค้าและทุกตลาดสำหรับปีที่ 1 สรุปได้ว่า

1. เมื่อรวมมูลค่าส่งออกสินค้า i ของประเทศ A ไปยังแต่ละตลาดทุกแห่งเข้าด้วยกัน ย่อมมีค่าเท่ากับมูลค่าการส่งออกรวมของสินค้า i ทั้งหมดของประเทศ A

$$\sum_j v_{ij} = v_i \quad \dots(5)$$

2. เมื่อรวมมูลค่าส่งออกเป็นรายสินค้าทุก ๆ ชนิดของประเทศ A ไปยังประเทศ j ย่อมเท่ากับมูลค่าส่งออกรวมของประเทศ A ไปยังประเทศ j

$$\sum_i v_{ij} = v_j \quad \dots(6)$$

ส่วนข้อมูลสำหรับปีที่ 2 ก็มีลักษณะเดียวกับสมการที่ (5) และ (6) นอกจากนี้มูลค่าของการส่งออกโดยรวมของประเทศ A ในปีที่ 1 เขียนได้ดังนี้

$$\sum_i \sum_j v_{ij} = \sum_i v_i = \sum_j v_j = v.. \quad \dots(7)$$

โดย

$v..$ คือ มูลค่าการส่งออกรวมทุกสินค้าและทุกตลาด ในปีที่ 1

$v'..$ คือ มูลค่าการส่งออกรวมทุกสินค้าและทุกตลาด ในปีที่ 2

การวิเคราะห์ส่วนเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการส่งออก สามารถแบ่งระดับการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 พิจารณามูลค่าส่วนเปลี่ยนแปลงการส่งออกระหว่างปีที่ 1 และปีที่ 2 โดยไม่คำนึงถึงรายละเอียดชนิดของสินค้าและตลาดส่งออก โดยถือว่ามูลค่าส่งออกรวมเป็นการส่งออกสินค้า 1 ชนิด ไปยังตลาดเพียงแห่งเดียว ถ้าหากในปีที่ 2 ประเทศ A ยังคงรักษาส่วนแบ่งการค้าในตลาดโลกไว้ได้ โดยสามารถเพิ่มการส่งออก ในอัตราที่เท่ากับการขยายตัวของส่งออกของโลก (r) ดังนั้น มูลค่าการส่งออกที่เพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งในปี

ที่ 2 จะมีมูลค่าเท่ากับ $rV_{..}$ อันเป็นผลเนื่องจากการขยายตัวของตลาดโลก (world trade effect) แต่มูลค่าส่งออกจริงในปีที่ 2 จะมีมูลค่าเท่ากับ $V'_{..}$ ดังนั้นผลต่างระหว่าง $V'_{..}$ กับ $V_{..}$ ส่วนที่เหลือนอกจาก ($rV_{..}$) อาจเป็นผลมาจากปัจจัยอื่น ๆ (unexplained residual) ซึ่งถูกตีความว่า เป็นผลของความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness effect) ตามวิธีการวิเคราะห์แบบ CMS จากความสัมพันธ์ที่กล่าวมา สามารถแสดงด้วยสมการดังนี้

$$V'_{..} - V_{..} \equiv rV_{..} + (V'_{..} - V_{..} - rV_{..}) \quad \dots(8)$$

หากต้องการศึกษาเฉพาะการส่งออกสินค้า i ไปยังตลาดเดียว สามารถเขียนสมการได้เป็น

$$V'_i - V_i \equiv r_i V_i + (V'_i - V_i - r_i V_i) \quad \dots(9)$$

จะเห็นได้ว่า สมการที่ (9) จะมีความคล้ายคลึงกับสมการที่ (8)

ระดับที่ 2 สำหรับการวิเคราะห์ในระดับที่ 2 ซึ่งประกอบด้วยสินค้าตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป แต่ยังส่งออกไปยังตลาดเพียงแห่งเดียว ข้อพิจารณาเพิ่มเติม คือ เมื่อมีสินค้าหลายชนิด การขยายตัวการส่งออก นอกเหนือจาก 2 ส่วนที่ได้อธิบายมาแล้ว ยังมีผลส่วนหนึ่งมาจากการขยายตัวการส่งออกของโลกในส่วนของสินค้าชนิดนั้น ๆ (commodity-composition effect) เพราะสินค้าออกแต่ละชนิด (r_i) อาจมีการขยายตัวสูงหรือต่ำกว่าอัตราการส่งออกของโลกโดยเฉลี่ย (r) ดังนั้นจึงต้องคำนึงปัจจัยดังกล่าวด้วย ซึ่งสามารถแสดงด้วยสมการดังนี้

$$V'_{..} - V_{..} \equiv (rV_{..}) + \sum_i (r_i - r) V_i + \sum_i (V'_i - V_i - r_i V_i) \quad \dots(10)$$

(1) (2) (3)

ในสมการที่ (10) จะพบว่า การขยายตัวของการส่งออกของประเทศ A สามารถแยกองค์ประกอบได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. World trade effect: $rV_{..}$

2. Commodity-composition effect: $\sum_i (r_i - r)V_i$

ถ้าเทอมนี้มีค่าเป็นบวก หมายความว่า สินค้าส่งออกส่วนใหญ่ของประเทศ A เป็นชนิดที่การส่งออกของโลก (r_i) มีการขยายตัวมากกว่าการส่งออกของโลกโดยเฉลี่ย (r) แต่ถ้าเป็นสินค้าชนิดที่โลกส่งออกเพิ่มขึ้นต่ำกว่าการขยายตัวการส่งออกของโลกโดยเฉลี่ย (r) เทอมนี้จะมีค่าเป็นลบ

3. Competitiveness effect เป็นส่วนที่เหลือจากการนำเอามูลค่าการส่งออกส่วนที่เพิ่มขึ้นจริง หักด้วยมูลค่าส่วนเพิ่มของการส่งออกที่ควรจะเป็น ถ้าหากยังคงสามารถขยายการส่งออกในสินค้าทุก ๆ หมวดให้ได้เท่ากับการขยายตัวการส่งออกของโลกในแต่ละสินค้า (r_i) ส่วนเพิ่มของมูลค่าส่งออกที่ควรจะเป็นของแต่ละสินค้า มีค่าเท่ากับ $r_i V_i$ เมื่อรวมทุกสินค้าจะได้เท่ากับ $\sum_i r_i V_i$ จากนั้นนำไปหักออกจากมูลค่าส่วนเปลี่ยนแปลงการส่งออก จะได้เท่ากับ $\sum_i (V'_i - V_i - r_i V_i)$ หากเทอมนี้มีค่าเป็นบวก แสดงว่า ประเทศสามารถเพิ่มมูลค่าการส่งออกได้มากกว่ามูลค่าที่ควรจะเป็น ซึ่งกล่าวได้ว่ามีความสามารถในการแข่งขัน แต่หากมีค่าเป็นลบ สามารถกล่าวได้ว่า สูญเสียความสามารถในการแข่งขัน และไม่สามารถรักษาส่วนแบ่งตลาดไว้ได้

นอกจากนี้ยังสามารถประยุกต์ใช้สำหรับวิเคราะห์ผลการเปลี่ยนแปลงของการส่งออกสินค้า 1 ชนิดไปยังหลาย ๆ ตลาดได้อีกด้วย ในที่นี้สมมติว่าศึกษามูลค่าการส่งออกสินค้า X ของประเทศ A ไปยังตลาดจำนวน j แห่ง โดยสูตรที่ใช้คำนวณเขียนได้ดังนี้

$$\begin{aligned} V'_{..} - V_{..} &\equiv \sum_j r_j V_j + \sum_j (V'_j - V_j - r_j V_j) \\ &\equiv rV_{..} + \sum_j (r_j - r) + \sum_j (V'_j - V_j - r_j V_j) \end{aligned} \quad \dots(11)$$

(1) (2) (3)

โดยที่

r = อัตราการขยายตัวของการส่งออกสินค้า X ของโลกโดยรวม (หรืออัตราการนำเข้าสินค้า X ของโลก)

r_j = อัตราการขยายตัวของการส่งออกสินค้า X ของโลกไปยังแต่ละตลาด (หรืออัตราการนำเข้าสินค้า X ของโลกของแต่ละตลาด)

V_j = มูลค่าการส่งออกสินค้า X ของไทยไปยังแต่ละตลาด ในปีที่ 1

V_j = มูลค่าการส่งออกสินค้า X ของไทยไปยังแต่ละตลาด ในปีที่ 2

V'_j = มูลค่าการส่งออกรวมสินค้า X ของไทยไปยังทุกตลาด ในปีที่ 1

$V_{..}$ = มูลค่าการส่งออกรวมสินค้า X ของไทยไปยังทุกตลาด ในปีที่ 1

$V_{..}$ = มูลค่าการส่งออกรวมสินค้า X ของไทยไปยังทุกตลาด ในปีที่ 2

จากสมการ (11) จะเห็นได้ว่า มีความคล้ายคลึงกับสมการ (10) ยกเว้นในเทอมที่ 2 จะแสดงถึงผลจากการกระจายตลาด (market distribution effect) ซึ่งชี้ว่าตลาดส่งออกสินค้า X ของประเทศ A มีการขยายตัวมากเพียงใดเมื่อเทียบกับการขยายตัวของโลก ถ้าเทอมนี้มีค่าเป็นบวก ($r_j > r$) แสดงว่า ตลาดส่งออกสินค้า X ของ A มีการขยายตัวสูงกว่าการนำเข้าสินค้า X ของโลกโดยเฉลี่ย ย่อมมีส่วนช่วยให้การส่งออกที่ควรจะเป็นของประเทศ A เพิ่มขึ้นในปีถัดไป แต่หากมีค่าเป็นลบ ($r_j < r$) ก็แสดงว่า ตลาดส่งออกของประเทศ A มีการขยายตัวต่ำกว่าการขยายตัวของตลาดโลก หมายความว่า สินค้า X จาก A ไม่ได้กระจายไปยังตลาดที่มีการขยายตัวมากเท่าที่ควร ดังนั้น จึงทำให้การขยายตัวการส่งออกที่ควรจะเป็นส่วนหนึ่ง (นอกเหนือจาก world trade effect แล้ว) มีค่าติดลบ

ระดับที่ 3 การส่งออกโดยทั่วไป จะมีสินค้าหลายชนิดและแต่ละชนิดจะถูกส่งออกไปในตลาดหลาย ๆ แห่ง ดังนั้น ในการวิเคราะห์ CMS แบบเต็มรูปแบบ จึงได้นำปัจจัยทั้งสองนี้มาอธิบายส่วนเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการส่งออก ซึ่งการวิเคราะห์ในขั้นนี้ เรียกว่าการคำนวณใน ระดับ 3 ดังแสดงในสมการต่อไปนี้

$$V'_{ij} - V_{ij} \equiv r_{ij} V_{ij} + (V'_{ij} - V_{ij} - r_{ij} V_{ij}) \quad \dots(12)$$

ต่อมาเมื่อพิจารณาถึงผลรวมของทุก ๆ สินค้าและทุก ๆ ตลาดจะเขียนได้เป็น

$$\begin{aligned}
 V_{..}' - V_{..} &\equiv \sum_i \sum_j r_{ij} V_{ij} + \sum_i \sum_j (V_{ij}' - V_{ij} - r_{ij} V_{ij}) \\
 &\equiv rV_{..} + \sum_i (r_i - r) V_i + \sum_i \sum_j (r_{ij} - r_i) V_{ij} + \sum_i \sum_j (V_{ij}' - V_{ij} - r_{ij} V_{ij}) \quad \dots(13) \\
 &\quad (1) \qquad (2) \qquad (3) \qquad (4)
 \end{aligned}$$

จากสมการ (13) จะพบว่า มูลค่าส่วนเพิ่มของการส่งออก ($V_{..}' - V_{..}$) ของประเทศ A เกิดจากปัจจัย 4 ประการ ดังนี้ คือ

1. World trade effect: $rV_{..}$ หากประเทศ A สามารถขยายการส่งออกสินค้าใน ทุกหมวดให้ได้เท่าอัตราการขยายตัวการส่งออกของโลกโดยเฉลี่ย (r) แล้ว มูลค่าส่วน เพิ่มการส่งออกของประเทศ A จะมีค่าเท่ากับ $rV_{..}$

2. Commodity-composition effect: $\sum_i (r_i - r) V_i$ หรือ $\sum_i r_i V_i - \sum_i r V_i$ แสดงถึง การส่งออกที่เพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากความต้องการสินค้า i ในตลาดโลกมากขึ้น ดังนั้น ในการคำนวณหามูลค่าส่วนเพิ่มอันเนื่องมาจากผลดังกล่าวนี้ จะต้องนำผลต่างระหว่าง อัตราขยายตัวการส่งออก (หรือนำเข้า) สินค้า i ของโลก (r_i) กับอัตราการขยายตัวของ การส่งออกของโลกโดยเฉลี่ย (r) คูณกับมูลค่าการส่งออกสินค้า i ของประเทศ A ในปีที่ 1 เมื่อรวมผลที่ได้จากทุกสินค้าจะเท่ากับ $\sum_i (r_i - r) V_i$ ถ้าเทอมนี้มีค่าเป็นบวก แสดงว่า การค้าสินค้า i ในตลาดโลกมีการขยายตัวมากกว่าการขยายตัวการส่งออกของโลกโดยเฉลี่ย ซึ่งจะส่งผลดีต่อการส่งออกสินค้า i ของประเทศ A ด้วย แต่ถ้ามีค่าเป็นลบ แสดงว่า สินค้า ส่งออกของ A ส่วนใหญ่ เป็นชนิดที่มีการขยายตัวต่ำกว่าการขยายตัวการส่งออก (นำเข้า) ของโลกโดยเฉลี่ย

3. Market-distribution effect: $\sum_i \sum_j (r_{ij} - r_i) V_{ij}$ เทอมนี้เป็นตัวชี้ว่า สินค้า i จาก ประเทศ A กระจายไปยังตลาดอื่น ๆ ที่มีอัตราการนำเข้าสินค้า i สูงกว่าอัตราการส่งออก สินค้า i ของโลกได้มากน้อยเพียงใด ถ้าเทอมนี้มีค่าเป็นบวก แสดงว่าสินค้าส่งออกจาก A

มุ่งเน้นไปยังตลาดที่มีการขยายตัวของการนำเข้าในอัตราที่สูงกว่าอัตราการส่งออกสินค้า i ของทั้งโลก หากเทอมนี้มีค่าเป็นลบ ก็แสดงว่า การส่งออกของประเทศยังคงพึ่งพิงตลาดใดตลาดหนึ่งเป็นสำคัญ แม้ว่าตลาดนั้นจะมีความต้องการนำเข้าในอัตราที่ต่ำกว่าความต้องการนำเข้าสินค้า i ของโลกโดยเฉลี่ยก็ตาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้ส่งออกจากประเทศ A ไม่อาจกระจายสินค้าไปจำหน่ายยังตลาดอื่น ๆ ที่มีอัตราการนำเข้า สูงกว่าตลาดปัจจุบันได้เท่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม $\sum_i \sum_j (r_{ij} - r_i) V_{ij}$ อาจเขียนใหม่ได้เป็น $\sum_i \sum_j r_{ij} V_{ij} - \sum_i \sum_j r_i V_{ij}$ จากสมการ (5) และ (6) มูลค่า $\sum_j V_{ij} = V_i$ และ $\sum_i V_{ij} = V_j$ ดังนั้น $\sum_i \sum_j r_i V_{ij}$ จะเท่ากับ $\sum_i \sum_j r_j V_{ij}$ ซึ่งเป็นผลการกระจายตลาด จึงสามารถคำนวณได้จาก $\sum_i \sum_j r_{ij} V_{ij}$ ลบด้วย $\sum_i \sum_j r_i V_{ij}$

4. Competitiveness effect: $\sum_i \sum_j (V_{ij}' - V_{ij} - r_{ij} V_{ij})$ เทอมนี้แสดงความแตกต่างระหว่าง มูลค่าการส่งออกที่เพิ่มขึ้นจริง $\sum_i \sum_j (V_{ij}' - V_{ij})$ กับมูลค่าส่วนเพิ่มของการส่งออกที่ควรจะเป็น ถ้าสามารถรักษาส่วนแบ่งตลาดในทุก ๆ สินค้า และทุกตลาดให้คงที่ได้ตามที่สมมติไว้ ($\sum_i \sum_j r_{ij} V_{ij}$) หากผลต่างระหว่าง 2 ส่วนนี้มีค่าเป็นบวก หมายความว่า มูลค่าเพิ่มของการส่งออกจริง มีค่ามากกว่าที่คาดไว้ แสดงว่า สินค้าส่งออกจากประเทศ A มีความสามารถในการแข่งขันกับประเทศอื่นได้ แต่ถ้ามีค่าเป็นลบจะแสดงว่า สูญเสียความสามารถในการแข่งขัน เพราะไม่อาจรักษาส่วนแบ่งตลาดไว้ได้ นอกจากนี้ ถ้าหากอุปสงค์ต่อการนำเข้ามีลักษณะดังสมการ (1) อาจกล่าวได้ว่า การสูญเสียความสามารถในการแข่งขัน เกิดจากราคาสินค้าส่งออกเพิ่มสูงขึ้นเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่ง

สรุปได้ว่า การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการส่งออกของไทยเปรียบเทียบกับของ โลกโดยใช้วิธีวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS) จะช่วยในการพิจารณาว่า ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการส่งออก และในแต่ละปัจจัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นนั้น มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการส่งออกในสัดส่วนเป็นเท่าไร เพื่อเป็นแนวทางให้กับภาครัฐใช้ในการกำหนดนโยบายส่งเสริมสินค้าออกของประเทศ

ข้อจำกัดในการใช้วิธีวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS) อย่างไรก็ตาม การศึกษาโดยวิธีนี้มีข้อจำกัดในการใช้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ

1. การวิเคราะห์แบบ CMS ใช้อธิบายได้เฉพาะปัจจัยการขยายตัวหรือหดตัวของ การส่งออกในแต่ละช่วงเวลาที่ต้องการศึกษาว่ามาจากปัจจัยใดบ้าง แต่ไม่สามารถอธิบาย ได้ว่าเป็นเพราะเหตุใด ดังนั้นในการวิเคราะห์จึงต้องคำนึงถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่มีผลต่อ การส่งออกด้วย เช่น อัตราแลกเปลี่ยน เป็นต้น
2. การวิเคราะห์แบบ CMS ใช้อธิบายข้อมูลในอดีตเท่านั้น ไม่สามารถทำนาย การเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งตลาดในอนาคตได้
3. ผลสรุปที่ได้จากการคำนวณโดยใช้วิธี CMS นั้นจะสมเหตุสมผลได้ก็ต่อเมื่อมี การเลือกช่วงเวลาที่ศึกษา การจำแนกชนิดสินค้าและตลาดสินค้าส่งออกให้เป็นไป ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา แต่ถ้าเลือกในลักษณะที่แตกต่างกันแล้วผลสรุปที่ได้ก็จะ แตกต่างกันไปด้วย

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษากการเปลี่ยนแปลงของการส่งออกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS) ส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการส่งออกของประเทศไทยไป ประเทศญี่ปุ่น โดยใช้วิธี CMS และส่วนที่ 3 เป็นการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจาก JTEPA

ส่วนที่ 1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากการเปลี่ยนแปลงของการส่งออกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS)

สมัย โกรทินธาคม (2543) ศึกษาเรื่อง การส่งออกตกต่ำของไทยในปี 2539: การ-วิเคราะห์สาเหตุโดยวิธี “ส่วนแบ่งตลาดคงที่” จนเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดวิกฤต เศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ช่วงเวลาในการศึกษาแบ่งเป็น 2 ช่วง ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2533-2538 และปี พ.ศ. 2538-2539 โดยวิเคราะห์ด้วยวิธีส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS)

งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้คำนวณหาอัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริง เพื่อศึกษาว่าการส่งออกตกต่ำในปี พ.ศ. 2539 นั้นมาจากค่าเงินบาทที่แท้จริงเมื่อเทียบกับเงินตราสกุลที่สำคัญทำให้การส่งออกในปี พ.ศ. 2539 ตกต่ำหรือไม่

ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า สาเหตุจากการที่การส่งออกของไทยตกต่ำในปี พ.ศ. 2539 เป็นผลจากการสูญเสียความสามารถในการแข่งขันไม่สามารถขยายการส่งออกให้ได้เท่ากับการขยายตัวของการส่งออกของโลก โดยเฉพาะในหลาย ๆ สินค้า เช่น สิ่งทอ รองเท้า เสื้อผ้า ผลิตภัณฑ์พลาสติก รวมทั้งสินค้าประเภทอุปกรณ์สื่อสาร โทรคมนาคม เครื่องใช้ไฟฟ้า ชิ้นส่วนและแผงวงจรไฟฟ้า เป็นต้น ประกอบกับประเทศคู่แข่งมีการขยายตัวของการส่งออกได้ไม่มากเช่นกันทำให้โดยภาพรวมแล้วการค้าของโลกในปี พ.ศ. 2539 มีการขยายตัวน้อยมาก ในส่วนของการวิเคราะห์อัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริงพบว่า ค่าที่แท้จริงของเงินบาทได้ปรับตัวสูงขึ้นเมื่อเทียบกับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ทำให้การส่งออกของไทยไปยังประเทศคู่ค้ามีการขยายตัวที่ลดลง ดังนั้นการที่ค่าเงินบาทที่แท้จริงมีการปรับตัวสูงขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การส่งออกของไทยตกต่ำลงในปี พ.ศ. 2539 จากที่เคยมีการขยายตัวในอัตราที่สูงมาโดยตลอด

นิสารัตน์ เขียนนิล (2547) ศึกษาเรื่อง *เปรียบเทียบ โครงสร้างและความสามารถในการส่งออกของไทยในช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ โดยวิธี "ส่วนแบ่งตลาดคงที่"* ซึ่งอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าการส่งออกในช่วงเวลาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากปัจจัยใดบ้าง ขั้นตอนการศึกษาแยกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก เปรียบเทียบภาพรวมของการส่งออกในช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีการคำนวณทั้ง 3 ระดับ ประกอบด้วย ผลจาก (1) World trade effect (2) Commodity-composition effect (3) Market-distribution effect และ (4) Competitiveness effect ส่วนที่สอง เปรียบเทียบความสามารถในการแข่งขันของสินค้าออกของไทยที่สำคัญ 14 รายการ (มีมูลค่า 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ขึ้นไปในปี พ.ศ. 2538) ในช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ใช้วิธีการคำนวณใน 2 ระดับ ประกอบด้วยผลจาก (1) World trade effect (2) Market-distribution effect และ (3) Competitiveness effect

ผลการศึกษาพบว่า ส่วนเปลี่ยนแปลงมูลค่าส่งออกรวมในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2533-2538) เป็นผลจาก World trade effect, Market-distribution effect และ

Competitiveness effect ซึ่งมีค่าเป็นบวก ยกเว้นผลจาก Commodity-composition effect คิดลบร้อยละ 0.71 และหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540-2546) ผลจาก World trade effect เป็นบวกสูงขึ้น ขณะที่ผลจาก Competitiveness effect ไม่แตกต่างจากช่วงก่อน วิกฤตเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ผลที่ได้จาก Commodity-composition effect และ Market-distribution effect มีค่าคิดลบ

ทางด้านผลการคำนวณการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดของสินค้าออกที่สำคัญ ของไทยเปรียบเทียบกับช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจพบว่า สินค้าที่มีความสามารถในการแข่งขันในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540-2546) หรือมีผลจาก Competitiveness effect เป็นบวก ได้แก่ น้ำตาลและน้ำผึ้ง ยางดิบ ผลิตภัณฑ์แร่ที่ไม่ใช่โลหะ เครื่องมือใน โรงงาน และเครื่องจักรอิเล็กทรอนิกส์ สินค้าที่ความสามารถในการแข่งขันเป็นลบ ได้แก่ ปลาและสัตว์น้ำ ข้าวและผลิตภัณฑ์ ผักและผลไม้ ผ้าฝ้ายและผลิตภัณฑ์ เครื่องมือสำหรับ สำนักงาน วิทยุและวิทยุสื่อสาร เครื่องแต่งกาย รองเท้า และผลิตภัณฑ์ในอุตสาหกรรม อื่น ๆ

ไพสิฐ อุปโยธธร (2549) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่: กรณีศึกษา เขตการค้าเสรีอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสินค้าที่มี มูลค่าการส่งออกสูงสุด 10 อันดับแรกของประเทศไทย ภายหลังจากเปิดเขตการค้าเสรี-อาเซียน ระหว่างปี พ.ศ. 2543-2548 ในอาเซียน (มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์) วิเคราะห์โดยใช้แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Model--CMS Model) แยกศึกษาเป็น 2 กรณี คือ (1) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงมูลค่า การส่งออกสินค้าแต่ละชนิดและ (2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงมูลค่าการส่งออกรวม ของสินค้า 10 อันดับแรกที่มีมูลค่าการส่งออกสูงสุด

กรณีที่ 1 ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงมูลค่าการส่งออกสินค้าแต่ละชนิดด้วย วิธี CMS พบว่า สินค้า 9 ชนิด จากสินค้า 10 ชนิดที่มีมูลค่าส่งออกสูงสุด เกิดจากผลด้าน การแข่งขัน (competitiveness effect) โดยสินค้าที่ไทยมีความสามารถในการแข่งขันใน ตลาดอาเซียน ได้แก่ สินค้าหมวดเครื่องประมวลผลข้อมูลอัตโนมัติ (96.80) วงจรรวม และไมโครแอสเซมบลี (31.22) ยางธรรมชาติ (67.30) ยานยนต์สำหรับขนส่งของ (57.19) น้ำมันปิโตรเลียม (14.57) ข้าว (155.15) เครื่องปรับอากาศ (71.21) รถยนต์และยานยนต์

อื่น ๆ (94.86) และส่วนประกอบและอุปกรณ์ประกอบรถยนต์ (67.84) รวมทั้งไทยได้รับประโยชน์จากการขยายตลาดของตลาดโลก ในสินค้า 9 ชนิด จากสินค้า 10 ชนิดที่มีมูลค่าส่งออกสูงสุด โดยผลทางด้านการขยายตัวของตลาดโลกมีค่าบวก ได้แก่ สินค้าหมวดเครื่องประมวลผลข้อมูลอัตโนมัติ (8.12) วงจรรวมและไมโครแอสเซมบลี (68.44) ยางธรรมชาติ (60.90) ส่วนประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้กับเครื่องจักร (169.34) ยานยนต์สำหรับขนส่งของ (37.88) น้ำมันปิโตรเลียม (89.18) เครื่องปรับอากาศ (24.47) รถยนต์และยานยนต์อื่น (2.35) และส่วนประกอบและอุปกรณ์ประกอบรถยนต์ (20.53) และไทยยังได้รับประโยชน์จากการส่งออกไปยังตลาดที่มีอัตราการขยายตัวสูงกว่าการขยายตัวของตลาดโลก โดยเฉลี่ยจากการส่งออกสินค้า 5 ชนิด จากสินค้า 10 ชนิด โดยผลทางด้านการกระจายตลาดมีค่าเป็นบวก ได้แก่ สินค้าหมวดวงจรและไมโครแอสเซมบลี (0.34) ยานยนต์สำหรับขนส่งของ (3.93) เครื่องปรับอากาศ (4.32) รถยนต์และยานยนต์อื่น (2.35) และส่วนประกอบและอุปกรณ์ประกอบรถยนต์ (20.53) ในขณะที่มีสินค้าที่ไทยเสียประโยชน์จากการส่งออกไปยังตลาดที่มีอัตราการขยายตัวต่ำกว่าการขยายตัวของตลาดโลก โดยเฉลี่ย ได้แก่ สินค้าหมวดเครื่องประมวลผลข้อมูลอัตโนมัติ (-4.91) ยางธรรมชาติ (-28.20) ส่วนประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้กับเครื่องจักร (-19.72) น้ำมันปิโตรเลียม (-3.75) และข้าว (-53.08) และไทยยังสูญเสียความสามารถในการแข่งขันโดยมีผลด้านความสามารถในการแข่งขันติดลบ ในสินค้าหมวดส่วนประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้กับเครื่องจักร (-249.63) รวมทั้งไทยไม่ได้รับประโยชน์จากการขยายตัวของตลาดโลก โดยผลด้านการขยายตัวของตลาดโลกมีค่าติดลบ ในสินค้าหมวดข้าว (-2.07)

กรณีที่ 2 ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงมูลค่าการส่งออกรวมของสินค้า 10 อันดับแรกที่มีมูลค่าการส่งออกสูงสุด โดยพิจารณาผลกระทบทั้ง 4 ด้านของ CMS พบว่าการส่งออกสินค้าที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเกิดจากปัจจัยด้านการขยายตัวของตลาดโลก (71.51) ปัจจัยด้านความสามารถในการแข่งขัน (28.50) และปัจจัยด้านส่วนประกอบของสินค้า (4.30) ในขณะที่ไทยเสียประโยชน์จากการส่งออกไปยังตลาดอาเซียนที่มีอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยต่ำกว่าการขยายตัวของตลาดโลก (-4.31)

ศักดิ์สุริยา ไตรยราช (2549) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบและส่วนแบ่งตลาดคงที่ของการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศไทยไป

ประเทศในอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของประเทศไทย วิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศไทยไปประเทศในอาเซียนเปรียบเทียบกับประเทศจีน และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญของไทยไปยังประเทศในอาเซียน โดยทำการวิจัยในกรณีประเทศอาเซียนที่เป็นตลาดส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย คือ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ซึ่งสินค้าอุตสาหกรรมส่งออกที่สำคัญคือสินค้าเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ ส่วนประกอบรถยนต์ และแผงวงจรไฟฟ้า ช่วงเวลาที่ทำการศึกษาคือ ช่วงปี พ.ศ. 2542-2547 การวิเคราะห์ข้อมูลความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ โดยใช้ค่าดัชนีความได้เปรียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage Index--RCA Index) และการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการส่งออกโดยใช้แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Model--CMS model) ทำการเปรียบเทียบมูลค่าการส่งออกโดยใช้ข้อมูลเฉลี่ย 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงปี พ.ศ. 2545-2547 เปรียบเทียบกับช่วงปี พ.ศ. 2542-2544

ผลจากการวิจัยพบว่า สำหรับประเทศมาเลเซีย ไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ และส่วนประกอบรถยนต์ รวมทั้งสามารถขยายการส่งออกสินค้าเหล่านี้ไปประเทศมาเลเซียได้เพิ่มมากขึ้น ในประเทศฟิลิปปินส์ ไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าส่วนประกอบรถยนต์ ส่วนแผงวงจรไฟฟ้ามีแนวโน้มในการขยายตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากความสามารถในการแข่งขันที่แท้จริง ส่วนประเทศอินโดนีเซีย ไทยมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้าแผงวงจรไฟฟ้า และมีแนวโน้มในการขยายตัวในการส่งออกเพิ่มขึ้น

ส่วนที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการส่งออกของประเทศไทยไปประเทศญี่ปุ่น โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS)

เพ็ญศรี คำเจริญ (2544) ศึกษาเรื่อง การศึกษาถึงความสามารถในการส่งออกสินค้าของ ไทยไปญี่ปุ่น โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษาเรื่องนี้เพื่อศึกษาถึง โครงสร้างทางด้านการส่งออกสินค้า ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ และปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการขยายตัวของการส่งออกสินค้าที่สำคัญของไทยไป

ญี่ปุ่น โดยศึกษาสินค้าส่งออกไปญี่ปุ่นที่สำคัญ 18 ชนิดใช้ข้อมูลช่วงปี พ.ศ. 2535-2541 การศึกษาใช้ดัชนีความได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ และวิธีการวิเคราะห์ส่วนแบ่งตลาดคงที่

ผลการวิเคราะห์ทั้งสองวิธีพบว่า ยางพารา อาหารทะเลกระป๋อง เครื่องรับวิทยุ-โทรทัศน์และส่วนประกอบ เครื่องปรับอากาศและส่วนประกอบ เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ ใคโอคทรานซิสเตอร์และอุปกรณ์กึ่งตัวนำ และผลิตภัณฑ์เหล็กและเหล็กกล้า เป็นสินค้าที่จัดได้ว่ามีความสามารถในการส่งออกสูง สำหรับเนื้อปลาสดแช่เย็นแช่แข็ง น้ำตาลทราย และอาหารสัตว์ เป็นสินค้าที่มีความสามารถในการส่งออกต่ำ และกุ้งสดแช่เย็นแช่แข็ง ปลาหมึกสดแช่เย็นแช่แข็ง ไก่สดแช่เย็นแช่แข็ง เสื้อผ้าสำเร็จรูป อัญมณีและเครื่องประดับ แผงวงจรไฟฟ้า เฟอร์นิเจอร์และชิ้นส่วน และผลิตภัณฑ์พลาสติก เป็นสินค้าที่ไม่มีความสามารถในการส่งออก

นอกจากนี้พบว่า ความสามารถในการส่งออกสินค้าของไทยไปญี่ปุ่นเกิดจากการขยายตัวของตลาดญี่ปุ่นเอง คือเป็นการขยายตัวตามปริมาณการนำเข้าของญี่ปุ่น ถ้าตลาดญี่ปุ่นไม่มีการขยายตัวในการนำเข้าสินค้านั้นจะส่งผลทำให้การส่งออกสินค้าของไทยไปญี่ปุ่นไม่ขยายตัวตามด้วย แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการส่งออกสินค้าของไทยไปญี่ปุ่นเป็นไปตามสภาพตลาดญี่ปุ่นเท่านั้น ไม่ได้ปรับตัวรับกับการแข่งขันกับประเทศคู่แข่งเท่าที่ควร

ส่วนที่ 3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบจาก JTEPA

กระทรวงการต่างประเทศ, สำนักเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น (2548) ได้จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยที่ปรึกษาการวิเคราะห์เจรจาภายใต้ความร่วมมือหุ้นส่วนเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดระหว่างไทย-ญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการทำเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น โดยทำการศึกษาในภาพรวม ซึ่งใช้แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ที่จะสามารถประเมินถึงผลดีและผลเสียที่เกิดจากการเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้จะประเมินทั้งในภาพรวมและกรณีศึกษาที่ไม่รวมสินค้าบางชนิด รวมถึงศึกษาในส่วนของการเปิดเสรีรายสินค้าต่าง ๆ ทั้งการค้าเกษตรและอุตสาหกรรมที่สำคัญ

ผลการศึกษารูปสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. ผลกระทบจากความตกลงการค้าเสรีระหว่างไทย-ญี่ปุ่น กรณีเปิดเสรีทุกสาขาสินค้าและบริการ โดยพิจารณาผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) จากการคำนวณตามแบบจำลองใช้แบบจำลองการค้าระหว่างประเทศที่เรียกว่า Global Trade Analysis Project (GTAP) พบว่า การลดอัตราภาษีศุลกากรเป็น 0 ในทุกสาขาสินค้าและบริการ จะทำให้ GDP ของไทยเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.43 ในขณะที่ GDP ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.14 แสดงว่า การเปิดการค้าเสรีดังกล่าวกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยมากกว่าญี่ปุ่นถึง 17 เท่า ส่วนผลกระทบต่อรายได้ครัวเรือน พบว่า การลดอัตราภาษีศุลกากรเป็น 0 ในทุกสาขาสินค้าและบริการ จะทำให้รายได้ครัวเรือนของไทยเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ในขณะที่รายได้ครัวเรือนของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.13 แสดงว่า ครัวเรือนไทยได้ประโยชน์จากการค้าเสรีมากกว่าครัวเรือนญี่ปุ่น 23 เท่า

2. การคำนวณจากแบบจำลอง GTAP ผลกระทบต่อ GDP พบว่า การลดอัตราภาษีศุลกากรเป็น 0 ในทุกสาขาสินค้าและบริการยกเว้นข้าว ทำให้ GDP ของไทยเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.3 ในขณะที่ GDP ของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.14 แสดงว่าการค้าเสรีดังกล่าวมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยมากกว่าญี่ปุ่นโดยเปรียบเทียบ ซึ่ง GDP ของไทยปัจจุบันมีมูลค่าประมาณ 5.5 ล้านล้านบาท ถ้า GDP ขยายตัวเพิ่มขึ้น 2.3 จะทำให้ไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพิ่มขึ้น 1.26 แสนล้านบาท ส่วนผลกระทบต่อรายได้ครัวเรือนจากการคำนวณแบบจำลอง GTAP พบว่า การลดอัตราภาษีศุลกากรเป็น 0 ในทุกกลุ่มสินค้าและบริการยกเว้นข้าว ทำให้รายได้ครัวเรือนของไทยเพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.85 ในขณะที่รายได้ครัวเรือนของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.13 แสดงว่า ครัวเรือนไทยได้ประโยชน์จากการค้าเสรีมากกว่าครัวเรือนญี่ปุ่น

3. การคำนวณจากแบบจำลอง GTAP ผลกระทบต่อ GDP พบว่า การลดอัตราภาษีศุลกากรเป็น 0 ในทุกสาขาสินค้าและบริการ ยกเว้นเหล็กและผลิตภัณฑ์ และยานยนต์และชิ้นส่วน ทำให้ GDP ของไทยเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.08 ในขณะที่ GDP ของญี่ปุ่นลดลงร้อยละ 0.16 เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีลดภาษีทุกรายการ GDP ของไทยจะขยายตัวร้อยละ 2.43 ซึ่งแสดงว่า การลดอัตราภาษีเป็น 0 ในทุกสาขาสินค้าและบริการยกเว้นเหล็กและ

ผลิตภัณฑ์ และยานยนต์และชิ้นส่วน จะทำให้ไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเพิ่มขึ้นสูงกว่ากรณีลดภาษีทุกรายการ โดยไม่ยกเว้น

ดวงเดือน จตุรภูมิทรัพย์ (2549) ศึกษาเรื่อง *ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น* มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (2) ศึกษาถึงหลักเกณฑ์และรายละเอียดความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (3) ศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของการค้าระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่นหลังการลงนามศึกษาข้อตกลง และ (4) ศึกษาถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการทำข้อตกลงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งด้านสถิติ เอกสารวิชาการ สิ่งตีพิมพ์ ฯลฯ ข้อมูลที่รวบรวมอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2537 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2549

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผลและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังมีการทำความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทยญี่ปุ่น สินค้าบริการ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านอุตสาหกรรมหรือเกษตร จะมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการผลิตเพิ่มมากขึ้นจากความร่วมมือของทางญี่ปุ่นได้ผลประโยชน์จากการลดภาษีนำเข้าเหล็กของไทย ทำให้บริษัทที่เกี่ยวข้องของเดินทางเข้ามาลงทุนเพิ่มขึ้น การแลกเปลี่ยนทางด้านบุคคล จากภาพภายนอกประเทศ ดูเหมือนญี่ปุ่นจะเริ่มผ่อนปรนหลาย ๆ อย่างให้กับไทย แต่ในความเป็นจริงแล้วภายในประเทศญี่ปุ่นกลับมีความเข้มงวดเพิ่มมากขึ้นทั้งในการตรวจสอบเอกสารการเดินทางเข้าเมืองของคนไทยหรือสินค้าที่มาจากประเทศไทย

กระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (2551) ได้จัดทำ *รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการแสวงหาผลประโยชน์จากข้อตกลงการเปิดเสรี (ระยะที่ 3)* เพื่อมุ่งที่จะศึกษาว่า ผู้ประกอบการไทยสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์และประสบอุปสรรคจาก JTEPA ในช่วงที่ผ่านมา โดยการศึกษาใช้ข้อมูลการใช้สิทธิประโยชน์ในช่วง 5 เดือนแรกหลังจาก JTEPA มีผลบังคับใช้ (พฤศจิกายน พ.ศ. 2550-มีนาคม พ.ศ. 2551)

ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวม ภาคส่งออกของไทยสามารถประหยัดภาษีศุลกากรได้ถึง 75 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยมีอุตสาหกรรมอาหารได้รับประโยชน์จากการประหยัดภาษีศุลกากรมากที่สุด ติดตามด้วยอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ ทั้งนี้ ในส่วนของอัตราการใช้สิทธิประโยชน์ พบว่า ภาคส่งออกของไทยใช้สิทธิประโยชน์ของ JTEPA โดยเฉลี่ยร้อยละ 55.9 โดยอุตสาหกรรมที่มีอัตรา

การใช้สิทธิประโยชน์สูงสุด 3 ลำดับแรก คือ อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ (ใช้สิทธิประโยชน์ร้อยละ 96) อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (ร้อยละ 71) และ อุตสาหกรรมอาหาร (ร้อยละ 66) ในส่วนภาคการส่งออกของญี่ปุ่น แม้ว่าผู้ประกอบการญี่ปุ่นได้แสดงความสนใจต่อ JTEPA สูงกว่าความตกลงการค้าเสรีอื่นของญี่ปุ่นก็ตาม แต่โดยรวมแล้ว ผู้ส่งออกญี่ปุ่นยังใช้สิทธิประโยชน์จาก JTEPA ในอัตราที่ต่ำเพียง ร้อยละ 6.5 เท่านั้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ส่งออกสินค้าไปประเทศญี่ปุ่นพบว่า ยังมีอุปสรรคบางประการ ในการใช้สิทธิประโยชน์ เช่น ความยุ่งยากของขั้นตอนการขอใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้า การที่สินค้าส่งออกไม่ได้รับการลดหย่อนอัตราภาษีศุลกากรหรือได้รับลดหย่อนน้อยเกินไป และปัญหาลักษณะเฉพาะของการผลิตที่ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามกฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้าได้ ในทางกลับกันสำหรับผู้นำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่น พบว่า ต้นทุนในการขอใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้าต่อครั้งสูงมากสำหรับสินค้าที่ต้องส่งมาอย่างต่อเนื่องแบบทันเวลาพอดี (just-in-time) เช่น ชิ้นส่วนยานยนต์ ความกังวลในการแจ้งโครงสร้างต้นทุนให้หน่วยงานออกใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้า ซึ่งเป็นภาคเอกชนด้วยกัน และปัญหาในการตรวจสอบใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้าในกรณีที่ประเทศผู้ออกใบรับรองแหล่งกำเนิดไม่ใช่ประเทศที่ออกใบส่งสินค้า (invoice) หรือที่เรียกว่า ปัญหารีอินวอยส์ (re invoicing)

ศรัณย์ รักษ์เผ่า (2552) ศึกษาเรื่อง ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศไทยจากการเปิดเสรีทางการค้าภายใต้ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพยากรณ์ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เกิดจากความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น การวิเคราะห์เป็นเชิงพลวัตโดยใช้ตารางบัญชีเมทริกซ์สังคมร่วมกับแบบจำลองเศรษฐกิจ ตารางบัญชีเมทริกซ์สังคมที่ใช้เป็นของ พ.ศ. 2550 ซึ่งประกอบด้วย 80 สาขาการผลิต การคำนวณสมการถดถอยใช้ข้อมูลรายไตรมาส ตั้งแต่ไตรมาสที่ 1 พ.ศ. 2538 ถึงไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2550 รวม 51 ไตรมาส และการวิเคราะห์กำหนดอยู่ในกรอบเฉพาะการเปิดเสรีทางด้านการค้าสินค้า

กระบวนการวิเคราะห์เริ่มด้วยการสร้างตารางบัญชีเมทริกซ์สังคม พ.ศ. 2550 โดยอาศัยตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิต พ.ศ. 2543 และตารางบัญชีเมทริกซ์สังคม

พ.ศ. 2543 และสร้างแบบจำลองเศรษฐกิจมิติโดยอาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มหภาคและทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ พร้อมทั้งคำนวณแบบจำลองโดยใช้ข้อมูลรายไตรมาสในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ ต่อมาเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์เสมือนจริงเชิงพลวัตโดยกำหนดให้อัตราภาษีศุลกากรเป็นศูนย์กลางการตกลงระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นเพื่อดูผลกระทบที่มีต่ออุปสงค์การส่งออกและการนำสินค้าเข้าของประเทศไทย และนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์โดยใช้ตารางบัญชีเมทริกซ์สังคมเพื่อให้ทราบผลกระทบต่อผลิตผลรายสาขาเศรษฐกิจ เมื่อทราบผลกระทบแล้วก็นำผลกระทบนี้ไปวิเคราะห์ปริมาณการส่งออก ปริมาณการนำเข้า และตัวแปรเศรษฐกิจมหภาคที่เกี่ยวข้องในรอบถัดไป ทำกระบวนการพลวัตนี้ต่อไปจนได้ค่าพยากรณ์ผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2551-2553

ผลการพยากรณ์ในช่วง พ.ศ. 2551-2553 พบว่า มูลค่าการค้ารวมระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5,221,593.40 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 16.39 ต่อปี ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของประเทศไทยที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3,347,705.63 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 6.75 ต่อปี การบริโภคมวลรวมของภาคเอกชนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1,681,895.55 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.81 ต่อปี การบริโภคมวลรวมของภาครัฐบาลมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 478,087.00 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3.63 ต่อปี การลงทุนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1,187,722.40 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.54 ต่อปี ผลผลิตรายสาขาที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดในสามอันดับแรก ได้แก่ สาขาการผลิตรถยนต์และจักรยานยนต์ เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 43.61 ต่อปี และสาขาการผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์ เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 38.35 ต่อปี ประเทศไทยขาดดุลการค้ากับประเทศญี่ปุ่นเฉลี่ยปีละ 4,857,973.27 ล้านบาท หรือเท่ากับร้อยละ 87.87 ของมูลค่าการค้ารวมระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

ผลการพยากรณ์ชี้ให้เห็นว่า การเปิดเสรีทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ทำให้ประเทศไทยขาดดุลการค้ากับประเทศญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นรัฐบาลไทยควรมีนโยบายเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของประเทศและเจรจากับประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้การขาดดุลการค้าของประเทศไทยลดลง

กระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (2553) ศึกษาเรื่อง *สรุปผลการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลประกอบการศึกษา “โครงการเพิ่มขีดความสามารถ*

ภาคอุตสาหกรรมภายใต้ นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทย (ระยะที่ 1)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำระบบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากความตกลง FTA ต่าง ๆ ในส่วนของภาคอุตสาหกรรม ทั้งนี้ในการศึกษาได้สัมภาษณ์/หารือกับหน่วยงาน ภาคราชการ ภาคเอกชน และสมาคมการค้าในประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งสิ้น 9 แห่ง ได้แก่

- (1) Ministry of Economy, Trade and Industry (METI) (2) Customs and Tariff Bureau, Office of Economic Partnership, Ministry of Finance (3) สมาพันธ์นักธุรกิจญี่ปุ่น (Nippon Keidanren หรือ Japan Business Federation) (4) องค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan External Trade Organization--JETRO) (5) บริษัท มิทซุซุแอนด์คัมปะนี จำกัด (6) สมาคมผู้นำเข้าสิ่งทอของญี่ปุ่น (Japan Textiles Importers Associations--JTIA) (7) สมาพันธ์เหล็กและเหล็กกล้าของญี่ปุ่น (Japan Iron and Steel Federation--JISF) (8) สมาคมอิเล็กทรอนิกส์และอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศของญี่ปุ่น (Japan Electronics and Information Technologies Industries Association--JEITA) และ (9) สมาคมผู้ผลิตยานยนต์ญี่ปุ่น (Japan Automobile Manufacturers Association--JAMA)

จากการสัมภาษณ์/หารือกับ METI สมาพันธ์นักธุรกิจญี่ปุ่นและ JTIA พบว่า ญี่ปุ่น ยังไม่มีการจัดทำข้อมูลการใช้สิทธิประโยชน์จากความตกลง JTEPA ในภาพรวมและรายอุตสาหกรรม มีเพียง JETRO ที่จัดทำผลสำรวจความคิดเห็นต่อการใช้สิทธิประโยชน์ของ JTEPA ดังนั้น การดำเนินโครงการเพิ่มขีดความสามารถภาคอุตสาหกรรมภายใต้ นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เพื่อจัดทำระบบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากความตกลง FTA ต่าง ๆ ในส่วนของภาคอุตสาหกรรม จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการประเมินการดำเนินงานตามความตกลงของ FTA ที่ผ่านมา และเป็นการเตรียมความพร้อมในการเจรจาทบทวนความตกลงกับ คู่ภาคีในรอบต่อ ๆ ไป

ในบรรดาความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจหรือความตกลง FTA ที่ผ่านมา ญี่ปุ่นเห็นว่า JTEPA มีความสำคัญมากที่สุด นอกจากนี้ ญี่ปุ่นมีนโยบายในการจัดทำความตกลง FTA กับ คู่ภาคีอื่น ๆ ทั้งในลักษณะทวิภาคีและภูมิภาคมากขึ้น เช่น ญี่ปุ่น-อินเดีย ญี่ปุ่น-เกาหลีใต้-จีน รวมถึงในกรอบอาเซียน + 3 และอาเซียน + 6